

Lærdommens huse

For nogen tid siden var jeg rundt i det sydfynske område og lede efter kulturspor. En bygnings oprindelige funktion afspejles ofte i dens arkitektur. Et tidligere mejeri er let at genkende på den højloftede midterbygning med de store vinduer og den høje skorsten. Nedlagte stationsbygninger kan ligeledes genfindes på trods af, de ikke længere er i funktion som sådanne. Enkelte gamle specialbygninger er indrettet til museer, men mange ligger også tomme. En tredje mulighed er genanvendelse med ny funktion, og her ser vi hovedparten renoveret til ukendelighed, og nogle få med respekt for den kulturelle værdi der ligger i bygningens arkitektur.

I Gærup ved Korinth ligger der et skolemuseum. Det var et tilfælde, at jeg opdagede det. Det er et fint lille museum, der fortæller om den danske børneskoles spæde start.

I Gærup oprettede Grev Reventlow den første af sine skoler i 1783. Den lille stråttækte bygning står der endnu, og rummer en udstilling om de første tre reventlowske skoler. Det originale interiør er bevaret, det oprindelige dokument med retningslinjer fra skolens start er bevaret. Bygningen er et længehus, med beboelse for læreren i den ene ende og skolestuen i den anden ende.

Bygningen og dens indretning dokumenterer skoleforholdene, som de var fra 1700-tallets slutning og frem til omkring 1900.

Ikke alle skoler på landet var af den stråttækte type, en anden let genkendelig skolebygning er grundmuret med tegltag og klokketårn på taget, som vi kan se den i Den Fynske Landsby. Eskær Skole, eller Fr. Juels Skole, som den egentlig hedder, blev bygget i Eskær på Tåsinge i 1826 på initiativ af godsejeren på Valdemar Slot. Den ophørte som skole i 1958, blev nedtaget et par år efter og genrejst i Den Fynske Landsby i 1976. Den velbevarede bygning indgår nu i en historieformidling, hvor skolebørn ved visse lejligheder kan opleve gamle dages skoleundervisning med den sortklædte autoritære lærer udstyret med spanskrør.

En bygning med lignende klokketårn, men i bindingsværk, er den gamle skole i Troense. Da den ophørte som skole, blev der indrettet til egnsmuseum. Desværre er det lukket nu.

De ældste standardiserede skolebygninger på landet er rytterskolerne, der blev opført under Frederik den 4. i perioden 1721 – 1727. Bygningerne havde en forstue, en skolestue og en bolig til læreren. De kendes på den indmurede sandstenstavle, som fortæller at skolen er oprettet af Frederik den 4. De cirka 250 skoler lå i de 12 rytterdistrikter, som var forpligtet til at stille med kongens 12 rytterskadroner. En del af skolebygningerne eksisterer stadig, som for eksempel Hunderupvej 140 i

Odense, der nu er indrettet som almindelig bolig. Tidligere var det rytterskolen i landsbyen Hunderup.

Skolegangen på landet var kun hver anden dag. Alle klasser var samlet i samme lokale. Læreren underviste i alle fag, og eleverne skrev i sand eller brugte tavle og griffel. Måske var der både 1. lærer og 2. lærer. At det først var med indførelse af ”skoleloven” i 1814, børn begyndte at lære at læse, er en forenkling. Mange tiltag var begyndt meget tidligere. Med konfirmationens indførelse den 13. januar 1736 (den katolske kirkes firmelse var afskaffet i 1539 i forbindelse med reformationens indførelse) skulle konfirmanden aflægge en tilfredsstillende kundskabsprøve i at udlægge den kristne tekst. Derfor var det nødvendigt, at de unge lærte at læse. Den første forordning om skolerne på landet kom den 23. januar 1739. Derefter udviklede undervisningen og lærdommens huse sig på både privat og lovmæssigt initiativ.

I begyndelsen af 1900-tallet blev der over hele landet opført nye skoler i røde sten.

Mange små landsbyer var vokset til store driftige byer med småindustri og butikker, måske en jernbanestation og et bibliotek. De nye handelscentre byggede store nye røde skoler i to etager med store lyse klasseværelser og højt til loftet, med anskuelses-undervisning, der skulle afløse den gamle udenadslære.

Ofte var de tegnet af en arkitekt og viste på stolteste vis, hvad byen formåede, og hvor vigtigt de fandt at sørge for gode vilkår for børnenes undervisning. Staten tog initiativ til at landets mest anerkendte arkitekter udarbejdede mønstertegninger for skolebyggeri på landet, og i 1938 kom et cirkulære om detaljeret indretning af skolerne.

Bøstrup på Langeland var en af de mange landsbyer. I 1910 blev her bygget en flot stor rød skole i to etager.

Befolkningstallet voksede, også Gærup skole blev udvidet. Den fik en tilbygning, også i røde sten, med store vinduer og højt til loftet. Med skabe langs væggene så der var plads til udstoppede fugle, plancher og bøger til brug i undervisningen. En stald til skolelæreren blev der bygget og et hus på den anden side vejen til en lærer mere. Også disse ”nye” bygninger står der endnu, indrettet som da landsbyens børn kom her for at modtage deres første skolelærdom

På landet samlede man elevgrundlag til større og bedre skoler ved at øge skoleområdet, man byggede centralskoler. En udvikling der fortsatte de næste 50 år.

I 1960'erne ændrede skoleudvidelserne karakter. Lange bygninger i én etage skulle give plads til speciallokaler, til friere undervisningsmetoder og nye arbejdsformer.

Bøstrup skole fik, som mange andre skoler på landet, de tidstypiske tilbygninger omkring en stor cementbelagt skolegård.

Bygningerne står her endnu, men her er intet liv. Forfaldet har taget over.

Siden er befolkningstallet faldet mange steder på landet. Udviklingen går i retning af færre børn i yderdistrikterne og samling af oplandsbørn i købstadsskoler. Resultatet er mange nedlagte skoler. Ikke bare er de funktionstømte, men de står forladte og falder sammen.

Skolebygningerne og undervisningsformerne er under stadig udvikling, men så vidt jeg ved, er de sidste halvtreds års skoleudvikling ikke kommet på museum i form af bevarede bygninger.

Heldigvis har man nogle steder valgt at bibeholde skolens ydre struktur og give den en ny funktion.

For eksempel ligger der i Ommel på Ærø en smuk gammel skolebygning, som med stor pietetsfølelse er bevaret og indrettet til boliger. Uanset der ikke drives skole her mere, viser bygningen de fysiske rammer for skolegangen i Ommel for hundrede år siden. Den er et fint kulturspor. Landsbyen har ikke nævneværdigt ændret udseende, siden skolen blev bygget, så det er muligt at opleve skolebygningen i dens oprindelige bygningsmæssige kontekst.

Vi kan undre os over, at så lille et samfund kunne fylde skolen, at der var ”råd” til store vinduer, højt til loftet og en arkitektur, hvor skønhed var tænkt ind. Overskriften til denne bygning kan ikke have været: *Hvor billigt kan det gøres?* men i højere grad *Hvor godt kan det gøres?* Bygningen bruges i dag, og den fortæller historie.

Så heldig har Bøstrup skole ikke været. Skolen blev nedlagt i 1989, og har snart karakter af en ruin. Masser af skoler lider desværre samme skæbne.

Bygninger er et af vor kulturs spor i landskabet. Når vi kører forbi en mølle, en bindingsværksgård eller en gammel skole, minder det os om, hvordan forholdene tidligere har været. Bygningerne får os til at huske; og vi fortæller hinanden, vores børn eller børnebørn de erindringer, de vækker.

Fortællingen binder os sammen idet vi beretter, det giver fællesskab at have noget at fortælle og at høre noget fortalt. Samtidig bevarer vi viden om fortiden, og vi føler vi hører til i verden.

Derfor er det vigtigt at bevare. Ikke at vi skal bevare alt, og ikke hvad som helst, men når det er mulig, er der god oplevelsesøkonomi i at bevare ved at genbruge.

Alle de gamle skoler kan ikke leve videre som skolemuseer, men et enkelt, der dækker perioden efter ”den stråtækte”, kunne vi godt bruge på Fyn. Eller bare respektfuldt bevare bygningernes ydre og fylde ny funktion i, som de har gjort i Ommel skole!